

Tolkun, Selahittin (2016), *Afgan Türkistan Edebiyatından Örnek Bir Şahsiyet: Üstad Metin –İnceleme- Şiirler- Sözlük-*, KİTABEVİ, İstanbul, 303 s., ISBN: 978-605-4907-92-2

Saffet YILMAZ¹

Günümüzde Türk Lehçeleri ile ilgili pek çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bunlar içerisinde Afganistan kuzeyinde yer alan Güney Türkistan'da konuşulan Özbek Türkçesinin ayrı bir yeri vardır. Güney Türkistan, Türk kültür daire açısından çok büyük öneme sahiptir. M.S. 480 yılında Akhun devletinin bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte bölgede o tarihten bugüne Türk varlığı güçlenmeye başlamıştır. Binlerce yıl Türk idaresi altında bulunan bu bölgede Ali Şîr Nevâî, Hüseyin Baykara gibi birçok Türk aydını ve hükümdarı yetişmiştir.

Günümüzde Özbekler, Afganistan'da Faryab, Cüzcan (Cevzcan), Seripul, Samangan, Bağlan, Kunduz, Tahhar, Bedaşan ve Kâbil şehirlerinde yaşamaktadır. Güney Türkistanlı Özbek Türklerinin millî şairi Üstad Metin-i Andhoyî'nin şiirlerinin lengüistik açıdan incelenmesini ele alan *Afgan Türkistan Edebiyatından Örnek Bir Şahsiyet: Üstad Metin* isimli çalışma Doç. Dr. Selahittin Tolkun tarafından hazırlanmıştır.

Çalışmanın 9-10. sayfalarında yer alan *Sunuş* kısmında Güney Türkistan kavramı üzerinde durulmakta, Afganistan'ın kuzeyinin geçmişten günümüze kaynaklarda *Cenubi Türkistan*, *Türkistan-ı Sagir*, *Bend-i Türkistan* gibi adlarla kaydedildiği belirtilmektedir. Bölgenin Türklük Dünyası açısından büyük bir öneme sahip olmasının yanı sıra Türk dili, kültürü ve edebiyatının gelişmesinde büyük rol oynadığının üzerinde durmuştur. Devamında ise Üstad Metin'in kısaca toplumdaki yerine ve önemine değinilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Dili Bilimdalı, Tezli Yüksek Lisans
E-mail: saffetalp@gmail.com

Bu bilimsel çalışmanın 11-12. sayfalarında Üstad Metin'in mektubu ve 13. sayfasında şairin Andhoy'da yaşadığı evde çekilen bir fotoğrafı bulunmaktadır. Üstad Metin, Tolkun'a yazdığı mektubunda şiirlerine gösterilen ilgiden dolayı şair bizzat teşekkürlerini sunmaktadır.

Çalışmanın 15-21. sayfalarında Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Günümüz Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Seyid Muhammed Alim Lebib'in eser hakkında fikirlerini serdettiği Özbek Türkçesiyle değerlendirme ve takdim yazısının çevriyazısı, ardından Türkiye Türkçesi çevirisi bulunmaktadır.

Çalışmanın 23-35. sayfalarında yer alan *A. Üstad Metin ve Şiirleri* ana başlığını taşıyan bu bölümde şairin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Burada, şairin insan ve vatanseverlik yanında Türklük ve İslamlık şuuruna sahip olduğu örneklerle vurgulanmaktadır. Ancak şair için "Üstad Metin'deki milliyetçiliği kesinlikle bir başka halka veya medeniyete karşı değildir." notu özellikle düşülmekte; ilaveten ayrılıkçı olmadığı, tersine Afganistan'a gönülden bağlı olduğu da şairin şiirlerinden örneklerle gösterilmektedir.

Çalışmanın 35-100. arası sayfalarda yer alan *B. Üstad Metin'in Şiirlerinin Gramer İncelenmesi* bölümünde şu konular ele alınmaktadır:

İlk olarak Afganistan'daki diğer kavimler gibi Özbeklerin Arap kökenli alfabe kullandıkları, dolayısıyla bu çalışmada kullanılan çevriyazı sistemi (s. 36), Arap alfabeli metindeki tespit edilen yazım sorunları üzerinde genişçe durulmakta (s. 36-46) ve bütün bu sorunlar Özbekistan'da kullanılan yazı dili ile mukayeseli olarak açıklanmaktadır.

46-53. sayfalar arasında yer alan bölüm *2. İmlada Klasik Dönemin İzleri Yani Günümüz Özbekistan Yazı Dilinden Farklar* başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında arkaik, Oğuzca ve ağız unsurları örneklerle gösterilmektedir. Bu bölümde yer alan klasik dönemde kullanılan ekler ile bu eklerin günümüz Ölçünlü Özbek Türkçesindeki karşılıklarının karşılaştırılması verildiği tablo oldukça ilgi çekmektedir. 46-48. sayfalarda yer alan bu tabloda Çağatay Türkçesinden Özbek Türkçesine geçiş açıklamalı olarak gösterilmektedir.

Eserin 53-100. sayfaları arasında Üstad Metin'in şiirleri ayrıntılı olarak lengüistik açıdan incelemeye alınmıştır. Bu bölümde şu başlıklar bulunmaktadır:

KELİME TÜRLERİ

SIFATLAR

İşaret Sıfatları

Soru Sıfatları

Belgisizlik sıfatları

Sayı Sıfatları

ZAMİRLER

Şahıs Zamirleri

Dönüşlük zamiri

İşaret Zamirleri

Soru Zamirleri

Belgisizlik Zamirleri

EDATLAR

BAĞLAÇLAR

SAYILAR

Ölçün Özbek Türkçesiyle Uyumlu Sayılar

Güney Türkistan (Afganistan) Özbek Türkçesine Özgü Sayılar

FİİLİMSİLER

Mastarlar

Sıfat-Fiil Ekleri

Zarf-Fiil Ekleri

İSİM ÇEKİM EKLERİ

İyelik Ekleri

Hal Ekleri

Aitlik Eki

Çokluk Eki

FİİL ÇEKİMİ

Şahıs ekleri

Ek-fiil

Fiil Çekim Ekleri

Lengüistik incelemeden sonra gelen 101-203. sayfalarda, şairin *Bāğ-i Lālā-pôş* kitabında yer alan Özbek Türkçesindeki şiirlerin Latin harflerine dayanan transkripsiyonu yanında şairin bizzat şiirlerle ilgili düştüğü notlar ve açıklamalar da verilmektedir.

Son bölüm ise 205-299 sayfaları arasında *Sözlük* kısmından oluşmaktadır. Araştırmacı, bu bölümde şiirde ve notlarda yer alan kelimeleri kaynak dildeki anlamıyla değil, şiirlerde geçen anlamıyla vermektedir. Burada Arapça, Farsça veya başka dillerden geçen kelimeler yanında şairin Özbek Türkçesiyle yazdığı şiirlere aldığı diğer Türk lehçelerine ait unsurlara da işaret etmektedir. Ayrıca bu kelimelerin Özbekistan ölçünlü dilinden farklılıkları varsa bunlar da belirtilmektedir. Keza sözlükte kişi ve yer adları da gösterilmiş, gerektiğinde izahlar yapılmaktadır. Açıklama kısmında ihtiyaç duyulduğunda kültürel öğeler de açıklanmaktadır.

Kitabın sonundaki 301-303. sayfalarda kullanılan kaynaklar, önce *Kaynakça* başlığında basılı eserler, *İnternet Kaynakları* adıyla da genel ağdaki adresler olarak düzenlenmiştir.

Sonuç olarak Doç. Dr. Selahittin Tolkun'un Güney Türkistan sahasındaki bilimsel çalışması kendisi de bu bölgeden olan şair ve akademisyen Doç. Dr. Seyid Muhammed Alim Lebib'in de belirttiği üzere alanında ilk olma özelliği taşımaktadır. Afganistan Özbek Türk Edebiyatı üzerine yapılan ilk lengüistik incelemedir. Selahittin Tolkun'u çalışmasından ötürü tebrik ediyor, bölgeyle ilgili çalışmalarının devamını diliyoruz.